

BARBARED HA BERBERED

Ordin e lenner zo div yezh en Breizh : ar brezhoneg hag ar gallo (gallaoueg eme lod). Met petore skeudenn eo se ? Fin, arabat ankouaat ar galleg ! Hennezh zo diazezet mat ha goût a oar mat petra eo kadoniezh ar goukoug ! Lec'h na glevet nemet brezhoneg pan oamp tud vunut, ne glever mui nemet galleg... Ma, an araokadur eme lod. Din-me n'eo ket avat.

Met, div mui unan a ra teir yezh. Teir yezh e Breizh eta ? Koulskoude zo yezhoù all, diazezet mat met er familhoù pe e kumuniezhoù zo. Lod zo bet, lod zo chomet. Yezhoù hag a gont istor tud deuet da vezañ Bretoned hag o tont eus broioù all, tud o klask labour pe ur repu politikel bennak. Ouzhpenn bezañ miret o yezh dezhe evel teñzor o memor, zo lod a oa deuet da vezañ brezhonegerien. Desket brezhoneg evit o flijadur, bac'h... nann, desket brezhoneg dre ma oa ur redi ekonomikel, ha ne vire ket dioute a gaout ar blijadur da beurdokañ an deskiñ-se !

Pan oan mous, mous bihan-bihan, em boa klevet ur gwerzher tapisoù a ouie hentiñ gardennoù, gwenodennoù ha heñchoù strizh ha bihan Treger-Vihan kement ha difoarañ eus e stok, douget ponner war e div skoaz... bresk. Ha klevet hennezh o vrezhonegañ trankilik gant tud ar vro. Ha gwerzhañ a rae tapisoù ? Bremañ, meur a dek bloavezh war-lerc'h, e soñj din ne rae ket kement-se. Piv en ur menaj bras pe bihan a vije bet bourc'hiz a-walc'h evit prenañ un tapis ! Unan a vije bet louzet ha fanket prim war-lerc'h ar barrad-glav kentañ ! Nemet e veze degemeret ar paotr gant an dud, kinniget dezhañ mont en e goazez ouzh taol ha rannañ un tamm bara'mann gant kafe choset, bet o virviñ meur a eurvezh war ar forn.

N'em eus ket soñj bezañ gwelet ma zudoù-kozh o tebriñ kouskous ! Met sur mat e plije dezhe gwelet ha klevet seurt tud deuet eus penn-pellañ ar bed na ouient ket re plasiñ war ur gartenn. Anat deoc'h e oa ar gartenn-se unan ofisiel bet savet da derc'hel mort en penn an dud e oa trevadennoù... Unan stag ouzh mogerioù ar skolioù... Ya, evel-just, ar skolioù zo graet evit reiñ deskamant !

Lâret e oant degemeret evel an dud all zo mont re bell ganti, moarvat, rak a-bep seurt anvioù a veze lakaet dezhe, anvioù n'int ket gwall enorus evit ar reoù a ouie distagañ anezhe...

Evel ma oa bet splujet an dud en ideologiezh argarzhiñ ar Voched un toullad bloavezhioù a-raok e oant bet splujet en un ideologiezh magañ dispriz evit produennoù bev an trevadennoù. Dilerc'h ur serten deskamant skol, siwazh...

Evit ma fart em boa kavet plijadur ha frealz gant ma c'hamaraded skol kentañ, lod kaer anezhe o tont eus ar pell-pellañ-se !

Met ar re-seoù o devoa o yezh dezhe ivez, ur yezh na veze ket degemeret er skolioù, dres evel hon yezh.

Italianeg, portugaleg, arabeg, turkeg, kurdeg, wolof, spagnoleg hag ur bern reoù all zo bet klevet, lod klevet c'hoazh. Hag ar re-se zo yezhoù Breizh ivez, yezhoù ur vro digor, yezhoù ur bed divent...

En mesk tout ar yezhoù-se zo unan, pe gentoc'h un dastumad rannyezhoù deuet eus aodoù tu-all ar Mor-Kreiz : ar yezhoù berberek, evel ar c'habileg, ar chleueg, ar chaouieg, etc. Pe c'hoazh yezh an Douareged.

Berbered hervez ar reoù a oa bet trec'h warne, Barbared ! Met int a ra Amazighed dioute o-unan : tud nobl, tud en o frankiz !

Hag en o frankiz int bet, ha se daoust d'ar chadennoù ponner lakaet a-bep eil ouzh o memproù hag ouzh o speredoù. O Boudika dezhe o deus bet gant ar rouanez Dihya lesanvet Al Kahina « ar velegez » « ar brofedez » « an divinourez », met n'eo ket ar Romaned a oa bet bountet ganti met an Omeyaded...

Ar Verbered zo eus ar pobloù koumantet d'an harlu, koumantet da urzhioù an drec'herien... Met ivez eus ar pobloù o terc'hel d'o memor komzet, kanet... Barzhed baleerien o deus bet ivez evel Si Mohand, a ouie hiraezhiñ d'e liorzhañ dilezet ha moc'het (troet ganin) :

C'hoantaet em eus ul liorzhañ kaer

Savet gant bleunioù ma ene

Ha kement gwezenn dellezek c'hoantaet.

Gant treilhennadoù rezin livrin

Gant pechez heñvel ouzh ar goularz

Mell-divell gant ar bazilik hag ar rozennoù.

Siwazh ! Bevet em eus re bell
Ha dirakon, dirak ma daoulagad
Eo aloubet ma liorzha gant ar chatal.

Barzhed, ha barzhezed. Fadhma Aïth Mansour Amrouche a chomo en kalon an dud, pe Berbered pe Bretoned e vent. Kroget he buhez e Kabilia en 1882 hag echuet anezhi en Breizh e 1967. Emañ he relegoù en bered Baillé.

Ur varzhez kizidik bet memor, eñvor bev he bro hag he zud. Ur varzhez kizidik o kounañ kolloù kriz he buhez. Komz a ra eus he mibien, marvet an eil war-lerc'h egile, er barzhoneg « Setu me » (troet ganin) :

Setu me treut, teñval ma c'hroc'hen,
Me eo an delienn melen distaget hag a gouezh.
Heñvel eo ma blev ouzh ur guchennad wenn,
Gweñvet eo ma mousc'hoarzh war ma dent direnket,
Ha ken izel eo deuet ma gweled da vezañ
Ken ne c'hellan spurmantiñ ur spernenn zoken.
Gant marv ma mibien karet
Eo mantret ma c'halon.

(...)

Gouelañ a ran, peoc'h ebet d'am daoulagad.
Diouzh ar beure, diouzh an noz e ouelan
Ma bugale m'eo aet kuit ar vuhez dioute :
Seghir, gwezenn ar guñvelezh
Gwevn e vent ;
Saâdi, an evnig bihan
War skourroù ur bechezenn
A gane eus ar beure betek an noz,
Ha Mohand, al leon
Hag en devoa kaset e vreudeur gantañ.

(...)

Ma 'm eus ur mignon, ra ouelo !

Evel ur boked frondus, dindan an heol kras, hini menezier pe plaenennoù tost d'an an dezerzh tomm-gor e teu c'hwezh bamus, marzhus ar gwez olivez. An olivez, merkoù o bro hag o istor deuet eus ar ragistor. Pan ouie tud ar C'hres dont e darempred gante da deskiñ petra eo an olivez, just a-walc'h ha petra ober gante.

E brezhoneg zo daou c'her evit lâret ar pezh a reer gant an olivez : ar ger eoul (sañset deuet eus ar galleg, met me gav din n'eus netra ken diasur !) hag ar ger meurdeus olev. An olev zo sakr, anat eo ! Deuet ar ger eus al latin, hennezh deuet eus ar gregaj... Met piv a oar eo deuet ar gregaj eus ur ger berber aliw, bev mat gant an Douareged ! eme ma mignon kozh Salem Chaker.
Sal-ho-kras, ur bobl evel honnezh zo da vezañ doujet !

⓪Ⓜ⓪Ⓜ⓪ ⓪Ⓜ⓪Ⓜ⓪

Levrlennadur & lec'hiennoù

Salem Chaker, Diachronie berbère – Linguistique historique et lybique, Presses Universitaires de Provence, 2024.

Fadhma Aïth Mansour Amrouche, Histoire de ma vie, Maspero, 1968.
Lucienn Saada, La geste hilalienne – version de Bou Thadi (Tunisie), Gallimard, 1985.
Taos Amrouche, Le grain magique – Contes, poèmes et proverbes berbères de Kabylie, La Découverte, 1966 & 1996.
Jean Amrouche, Chants berbères de Kabylie, L'Harmattan, 1988.
Mouloud Feraoun, Les poèmes de Si Mohand, Les Éditions de Minuit, 1960.
Lucie Paul-Marguerite, Chants berbères du Maroc, Éditions Berger-Levrault, 1935.
Jeanne René Pottier, Légendes Touareg, Nouvelles éditions latines, 1946.
Berbères, de rives en rêves, MuCEM & Abati Daoulaz [katalog an diskouezadeg], 2008-2009.
Gabriel Camps, Les Berbères – Mémoire et identité, Babel, 2007.
Mouloud Mammeri, Poèmes kabyles anciens, La Découverte, 2001.

Fadhma Aït Mansour Amrouche : https://www.youtube.com/watch?v=QfJ7_2uLtoE

Rafa, un Algerian brezhoneger :

<https://www.ina.fr/ina-eclaire-actu/video/rxc03007369/rafa-eun-algerian-brezoneger-rafa-algerien-bretonnant>

Kanerien ha kanerezed :

Idir : https://www.google.com/search?sca_esv=ef2b8d4842bb75f7&sca_upv=1&sxsrf=ADLYWIII-yob3x2Z84nie-RjjQgH-PzglQ:1726409071906&q=idir+a+vana+inouva&stick=H4sIAAAAAAAAAAONgFuLSz9U3MCyLT8-wUOLRT9c3LDTNqsowKkjWEvQtLc5MdiwqySwuCckPzs9LX8QqIJmSWaSQqFCWmJeokJmXX1qWCABR_qR3RAAAAA&sa=X&ved=2ahUKEwjJ7N77jsWIAxWmVaQEHeFoC28Qri56BAhBEAM&biw=1600&bih=773&dpr=1

Djurdjura : https://www.youtube.com/watch?v=DnBXHwj1_2I

Tinawiren : <https://www.youtube.com/watch?v=vACZA9dGvV4>